

Anders
Kruse Ljungdalh

O p **m** æ r
k **s** o m
h e d s
b e **g** r e b
e t s **h** i
s t o **r** i e

Aarhus Universitetsforlag

Opmærksomhedsbegrebets historie

Opmærksomheds- begrebets historie

Anders Kruse Ljungdahl

Opmærksomhedsbegrebets historie

© Anders Kruse Ljungdahl og Aarhus Universitetsforlag 2018

Omslag: Trefold

Tilrettelægning, sats og e-bogsproduktion: Narayana Press

Forlagsredaktion: Cecilie Harrits

Bogen er sat med Minion

Printed in Denmark 2018

ISBN 978 87 7184 458 0

ISSN 1904 2698

Asterisk nr. 14

Bogen er udgivet med støtte fra Aarhus Universitets
Forskningsfond, AU Ideas.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der
har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen
nævnte rammer

Aarhus Universitetsforlag

Finlandsgade 29

8200 Aarhus N

www.unipress.dk

**FAGFÆLLE-
BEDØMT**

Indhold

Forord	7
1. Opmærksomhedsarbejdets ustyrlige genstand	10
2. Opmærksomhedsbegrebets erkendelsehistorie	17
3. Pædagogisk erkendelsehistorie som metode	26
4. Striden om opmærksomhed i slutningen af 1800-tallet	35
5. Opmærksomhedspsykologiens før-videnskabelige historie	45
6. Skolereformer i den sidste halvdel af 1800-tallet	62
7. Undervisningsmetoder til opmærksomhedstræning	77
8. Opdragelse af den viljesstyrrede opmærksomhed	94
9. En videnskab om børns patologiske opmærksomhed	102
10. Nye pædagogiske erfaringer udvider forståelsen	112
11. Hvordan kan man observere opmærksomhed?	127
12. Kognitionspsykologi og læring	137
13. Hvad kan studiet af ADHD lære os om opmærksomhed?	149
14. Opmærksomhedsforstyrrelser og kognitionstræning	162
15. Historien, pædagogikken og videnskabelige erkendelser	177
Litteratur	185
Register	194

Forord

I efteråret 2012 fik jeg nogle forskningsmidler fra Aarhus Universitets Forskningsfond (AUFF) som støtte til et studie af opmærksomhedspraksisser. En mindre del af den pulje, som midlerne kom fra, hed AU Ideas og havde til hensigt at støtte nogle lidt skøre og skæve ideer for at se, hvor langt de kunne bære. Jeg var heldig, at min idé var skør nok. Min ambition var nemlig at fortælle opmærksomhedsbegrebets historie i tæt anknnytning til de pædagogiske praksisser, som har haft stor indvirkning på den teoretiske forståelse af begrebet.

Jeg tror, at AUFF kunne skimte, at der i projektet potentielt gemte sig nogle væsentlige indsigter, der ville kunne berige de diskussioner, der ville følge i kølvandet på de dengang forestående uddannelsesreformer, herunder ikke mindst inklusionsloven, men også i bredere forstand folkeskolereformen. Det var min kollega, lektor Monica Carlson, der formelt hjemtog midlerne og fungerede som organisatorisk projektleder.

Et forskningsprojekt, som bliver til gennem tre til fem år, låner inspiration fra en række forskellige forskningsmiljøer. Jeg skal her særligt fremhæve mine nu tidligere kolleger ved Aarhus Universitet, DPU – Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, som jeg har haft berigende diskussioner med om emnet gennem de år, hvor jeg har haft snuden begravet i bøger om opmærksomhed fra 1800-tallet og frem til i dag. Det drejer sig om mine daværende kolleger på Trøjborg samt de forskellige forskningsmiljøer i Emdrup, jeg har indgået i, heriblandt enheden i uddannelseshistorie (Ida Juul m.fl.), pædagogisk samtidsdiagnostik (Jens Erik Kristensen m.fl.) og forskningsprogrammet ReForM (Morten Nissen m.fl.). Kollegerne i disse miljøer skal have stor tak for at have lyttet og givet input til foreløbige ideer undervejs i processen.

I tillæg til forskningsmiljøerne ved DPU har jeg også draget nytte af at have fremlagt mine ideer i andre netværk på Aarhus Universitet, heriblandt Forskningsenheden i Humanistisk Sundhedsforskning (Uffe Juul Jensen m.fl.) ved Institut for Kultur og Samfund. I dette miljø er det ikke mindst lektor i psykologi, Karen P. Munk, der skal have stor tak for at have gennemlæst og givet meget grundig, faglig kritik af en af de første artikler, der blev til som resultat af forskningsprojektet, hvori jeg afprøvede den idé, der senere blev bærende i denne bog. Det har været helt essentielt for mig, når man begiver sig ud i at fortælle en historie om et fag, man ikke selv er skolet ind i, at møde den nødvendige, kritiske modstand fra fagfolk. I begyndelsen af mit studie af opmærksomheden besøgte jeg ligeledes forskningsprogrammet for Mental Børnesundhed ved Aarhus Universitet (Carsten Obel m.fl.), som gav inspiration til at fortsætte studiet af litteraturen vedrørende ADHD.

Bogens ideer er endvidere blevet afprøvet på konferencer igennem de senere år, f.eks. European Conference on Educational Research i Dublin, i pædagogisk filosofisk forskningsnetværk på DPU samt på en konference om neuropædagogik på Aarhus Universitet i 2015 arrangeret af mine daværende kolleger på DPU, Oliver Kaufmann og Jørn Bjerre. Jeg trækker desuden på et par artikler, jeg har skrevet, særligt en, der er udgivet i *The Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* i 2016 (Ljungdalh, 2016), hvor et centralt tema i den tidlige del af opmærksomhedsbegrebets historie udfoldes. Ligeledes havde jeg tidligt i projektforløbet stor glæde af et forskningsophold hos min ven og kollega Pierre-Olivier Méthot ved Université Laval i Quebec City, Canada, hvor jeg fik mulighed for at diskutere og fordybe mig i spørgsmål vedrørende Georges Canguilhems erkendelseshistoriske metode.

En stor tak skal også lyde til Aarhus Universitetsforlag, personificeret ved min redaktør, Cecilie Harrits, for at have troet på ideen og for kompetent og utrætteligt at have givet sparring på mine foreløbige bogudkast og ideer, både mht. til indhold og form. Tak også til to anonyme fagfællebedømmere: den ene, der må have haft forstand

på psykologien, for at have givet gode råd til opbygningen af manuskriptet samt relevante litteraturhenvisninger. Og den anden, der må have haft forstand på uddannelseshistorie, for at have korrigeret nogle unøjagtigheder vedrørende de historiske perioder, der havde sneget sig ind i manuskriptet på et tidligere stadie, og for at have gjort mig opmærksom på nogle forhold vedrørende de historiske kilder, der var mig ukendte.

Bogen henvender sig til forskere, undervisere og studerende med interesse i psykologi, pædagogik og uddannelsesvidenskab, og særligt til dem, der måtte have en interesse i videnskabelige erkendelsers historie og forandring gennem tiden. Samtidig er det mit håb, at også fagprofessionelle med interesse for skolereformer, uddannelsespolitik og -historie, læringsteori, almen- såvel som specialpædagogik, didaktik og undervisningsmetoder vil kunne få glæde af bogen. Citater fra engelsk er oversat til dansk af forfatteren.

Maj 2018

Anders Kruse Ljungdalh